

A CIVIL SZFÉRA EREJE A KÖZMŰVELŐDÉSSEN

A rendszerváltás során három sarkalatos kérdésben várt a közvélemény jelentős változást a közművelődést illetően. Várták egyrészt az állam szerepének jelentős mértékű visszaszorulását, másrészt az önkormányzatok felelősségének jelentős megnövekedését és végül a társadalom önszerveződő közösségeinek megerősödését, számarányukat és közvéleményformáló erejüket tekintve egyaránt.

A tét nagy volt. Az állam (és vele összefonódva) az egyetlen párt direkt irányítása már kinőtt ruhája volt a közművelődésnek, hiszen itt a 80-as évek óta olyan gazdálkodási, piaci jellegű kísérletek zajlottak, amelyek megnyitották az utat a művelődési házak saját bevételeinek jelentős növekedése felé, ezzel párhuzamosan pedig (egyik) központja lett mindazon társadalmi mozgalmaknak, amelyek az 1988-tól felgyorsuló változásokban a rendszerváltáshoz vezettek. Akkor úgy gondolta a politizáló közvélemény, hogy a közélet felfokozott aktivitása a polgári társadalom természetes velejárója lesz, azaz újabb egyesületek, körök stb. alakulása fogja kitölteni alulról azt az űrt, ami a hatalomgyakorlók és az állampolgárok között tátongott évtizedek óta.

Vajon ez a vágyott pluralizmus kialakult-e az elmúlt évek során?

A fent említett kérdésekre az önkormányzatok költségvetésén keresztül keressük a választ, mert pontos adatokat innen kaphatunk, és mert a település, az önkormányzat lett a társadalmi, művelődési, szociális stb. mozgások fő színtere.

Az állam szerepe a közművelődést illetően erősen megváltozott. Szerepét behatárolja az a törvényi szabályozás, hogy a lakosok számának arányában köteles minden egyes önkormányzatnak évente megadni azt az összeget, amit a parlament az ország költségvetésének tárgyalása során egy főre számítva megszavazott. Az állam szerepe ezzel a normatív szabályozás végrehajtására korlátozódott. De mekkora az így kapott összeg? Milyen mértékben segíti az állami költségvetés a közművelődést?

Az állami normatíva 1991-ben lakosonként a parlament döntése értelmében 100 Ft volt, ez Borsod-Abaúj-Zemplén megye 14 városában (Miskolc nélkül) a kiadások 10,5 %-át fedezte. A lehetetlen állapot miatt megduplázta a költségvetést az összeget 1992-ben, és a 200 Ft-os normatíva így a közművelődési kiadások 14,6 %-ának fedezésére lett elegendő. 1993-ban további emelésre került sor. A 250 Ft-os fejenkénti összeg 16,6 % erejéig támogatta a településeket közművelődési feladataik ellátásában. Az átlagok mögött azonban a városok esetében is igen szélsőséges eltérések figyelhetők meg. (A 10.000 lakos alatti városokban ez az összeg a teljes kiadások harmadát, a szélső értékeket megnevezve 26-32 %-ot jelentett, összegében 1,5-2 millió forintot; a 10 és 20.000 lélekszám közöttieknél 7-22 %-ot, azaz 3-5 millió forintot; a 30.000 fölötti lakosúaknál a negyedét, kb. 10 millió forintot.)

A lakosság számának kis mérvű változása miatt az összegek nem változtak, csak az arányok. Az 1994-es év adatait, (lásd 1. táblázat) azt mutatják, hogy 1993-hoz képest 1994 "jobb éve" volt a városoknak, mert – egyéb bevételeik növekedvén – kisebb lett újból az állami támogatás, azaz a lakosok

száma alapján fizetett normatíva aránya.

Az állami támogatás a közművelődési kiadások százalékában

1. táblázat

1994	eFt	%	fő
Községek	93073	40,60	
Városok	56768	12,65	228066
Miskolc	49638	6,81	196893
MÖK	0	0,00	
Putnok	2014	32,45	8068
Mezőcsát	1755	30,00	7034
Szikszó	1581	26,26	6254
Tokaj	1182	20,72	4727
Ózd	11646	19,79	46811
Sajószentpéter	3563	19,25	14256
Kazincbarcika	9406	17,79	37756
Mezőkövesd	4709	15,56	18900
Éncs	1747	13,85	6961
Edelény	3033	12,13	12457
Sárospatak	3791	9,38	15277
Szerencs	2771	8,78	11097
Sátoraljaújhely	4860	8,20	19529
Tiszaújváros	4710	4,94	18939

Minél kisebb egy település, annál nagyobb az állami támogatás aránya, jelentősége, miközben összegében – létszámarányosan – egyre kisebb tételekről van szó. A normatív támogatás nem tekinti feladatának a települések gazdasági erejében fennálló különbségek ellensúlyozását. Ezek alapján állíthatjuk, hogy azokon a közművelődési intézménnyel rendelkező településeken, tehát a községekben is, ahol 30 % fölé emelkedik az állami támogatás, a normatíva aránya, ott igen alacsony színvonalra süllyednek a szolgáltatások, és fölsejlik az intézmény ideiglenes szüneteltetésének, esetleg bezárásának réme. A normatívának ez a vészjelző szerepe az illető település gazdasági gyengeségének is a jele, vagy annak, hogy valami ellentmondás feszül a közművelődés szükséges és lehetséges támogatása és a valóságos viszonyok, pl. a terület művelődést, közösségi életet érintő véleménye között.

A normatíva fent bemutatott alacsony összege és aránya jelenti tehát az állam részesedését a helyi kulturális tevékenységek támogatásában. Az összes e fölötti pénzt (tehát a "maradék" 70-95 % közötti arányt) helyben, a településeken kell előteremteni. Vagyis a bevezető kérdésekre adandó egyik válaszunk, az állam szerepének visszaszorulása után a másik kérdésre adandó válaszunk az, hogy jelentős mértékben megnőtt, sőt döntő lett a helyi erőforrások szerepe a közművelődés fenntartásában. A bemutatott arányok miatt az önkor-

mányzati hozzájárulásnak és a közművelődési bevételeknek kell kipótolniuk a szükséges szintre a közművelődésre fordítható összegeket. Vizsgáljuk meg előbb a közművelődési bevételeket, hogy utána tisztábban lássuk az önkormányzatok szempontjait támogatásuk odaítéléséről.

A közművelődés saját bevételei már nem stabilitásukkal, hanem éppen higanyszerű mozgásukkal tűnnek ki. 1991-ben 1 % és 21 % közötti volt a városok esetében az intézményi bevétel, 1992-ben ez az arány megugrott, 5 % és 36 % közötti arányra. Három városban volt a bevétel aránya 30 %, és öt városé 25 % fölött. Úgy látszik, ez a színvonal nem volt tartó, mert 1993-ra visszasüllyedt 5 és 29 % közöttire, és csak négy helyen volt 20 % fölötti az intézményi bevétel aránya. Az 1994-es év azonban rácaféolt az előzetes várakozásokra, mert ismét az 1992-es évhez hasonló magas arányú bevételeket értek el a közművelődésben. A sereghajtó két város kivételével minden város növelte közművelődési bevételeinek arányát, sőt többségük több mint kétszer akkora összeget "termelt ki" bevételeiből, mint az előző évben. Első látásra azt kell mondanunk, hogy az évről évre változó összegek és arányok miatt nincs stabilizáló szerepe a saját bevételeknek, nyugodtan mondhatjuk, hogy szinte tervezhetetlenek. Mégis úgy kell tekintenünk ezt a bevételfajtát, hogy a civil társadalom fizetőképességét tisztelhetjük benne. (2. táblázat)

2. táblázat

A közművelődés pénzforgalmi bevétele, a közművelődési kiadás százalékában

1994	eFt	%
Miskolc	209433	28,72
Városok	111642	24,90
MÖK	53282	22,59
Községek	27569	12,03
Sárospatak	13994	34,61
Kazincbarcika	178635	33,78
Szikszó	1925	31,98
Szerencs	9491	30,07
Sátoraljaújhely	16575	27,96
Tiszaújváros	24064	25,26
Encs	2856	22,64
Ózd	12007	20,40
Mezőkövesd	58997	19,49
Tokaj	774	13,56
Edelény	3052	12,21
Sajószentpéter	1971	10,65
Putnok	620	9,99
Mezőcsát	551	9,42

A bemutatott pénzforgalmi bevételeket kilenc város esetében kizárólag a művelődési ház produkálta, két esetben adta a felét a művelődési ház, és csak három esetben "adta össze" több szereplő.

A közművelődési bevételek összetétele, belső bontása rávilágít, hogy a bevételek egyik fajtája a külső támogatásokból származik, a másik pedig a működéssel járó ár- és díjbevételeket jelenti. Ha ezek egymáshoz viszonyított arányát vizsgáljuk, akkor kiderül (terjedelmi okokból hiányzik a részletező táblázat), hogy az 1992-es évben sikerült külső támogatóktól nagyobb pénzüsszegekhez jutni, viszont ezek a lehetőségek elzáródtak 1993-tól kezdve. (Ez a városok átlagában azt jelenti, hogy míg 1992-ben a működési bevétel 53 %-ot jelentett, a maradék 47 %-ot sikerült más helyről megszerezni, főleg pályázatok útján, de 1993-ban már olyan kevés lett a külső támogató, hogy arányuk épp hogy elérte a bevétel 20 százalékát. Tehát a bevétel 80 %-át kellett a működés során pl.: szolgáltatások, terembeadás, stb. segítségével előteremteni.) Bármilyen meglepő, de a nagyobb bevételek miatt dicséret 1994-es év is ezt a 80 %-20 %-ot arányt mutatja. Tehát a kedvezőbb pénzügyi helyzetet a rendelkezésre álló adatok tanúsága szerint a közművelődés a maga tevékenységével "termelte ki". Vagyis a lakosoktól és a pénzhezó rendezvényekből származó közvetlen díjbevételekre, a bevétel említett 80 %-ára inkább lehet számítani, mint a bizonytalan pályázati és a körüludvarolt szponzorok pénzére. Ezek alapján állíthatjuk, hogy a közművelődési intézmények fenntartása mellett szavazott a lakosság, közvetlenül, saját pénzével is. Módosítanunk kell tehát korábbi megállapításunkat. Ha lehántjuk az intézményi bevételről a higanyszerűen változó, esetleges, valóban tervezhetetlen külső bevételeket, pl. a pályázati pénzeket, és csak a lakosság hefizetéseit, és a közművelődési díjbevételeket vesszük számításba, akkor ezzel a kb. 80 %-nyi összeggel már folyamatosan számolhatunk. Ez azonban 14 város átlagából következik. 1994-ben már négy olyan város volt, ahol a közművelődés szereplői működési bevételeiket megduplázták a külső támogatóktól szerzett (megszolgált) pénzzel.

A belső arányoknak ezt a végletességét hadd érzékeltessük azzal, hogy pl. Sátoraljaújhely 1994. évi folyó bevétele 16 mFt volt, szemben a támogatásként kapott 143 eFt-tal, vagy Tiszaújváros 23 mFt-os folyó bevétele szemben az 1 mFt-os külső támogatással. A másik végletet pedig azok a városok jelentik (az említett négy), amelyek megduplázták folyó bevételeiket a támogatásokkal, pl. a megnyert pályázatok alapján kapott pénzekkel.

Említsük meg azt a kirívó esetet, hogy voltak olyan városok, amelyek egy fillér külső pénzhez nem jutottak éveken át. A bevétel mindvégig 100 %-ban működési bevétel volt, mert nem sikerült egyszer sem megfelelő színvonalú pályázatot benyújtaniuk. Ez a téma azonban már elvezetne vizsgálatunk területéről a szakember-ellátottság mezejére.

Az eddig elmondottak alapján már kirajzolódik, hogy az önkormányzatok magatartása miatt ellentmondásos, ha a közművelődésről van szó.

Az egyértelmű az önkormányzatok számára, hogy a közművelődéshez tartozó tevékenységet támogatniuk kell. Kötelezi őket erre az önkormányzati törvény, de a lakosság igénye is egy művelődési ház fenntartására. Ez ma már hozzátartozik egy város alapintézményeihez. Vonakodásukat azonban megérthetjük hozzájárulásuk nagy mértéke miatt. 1991-ben a megye 14 városából 11-nél kellett 70 % fölötti, 71-85 %-ig terjedő arányban támogatni a közművelődést, 1992-ben a

megnövekedett saját bevételek miatt már csak három önkormányzat kényszerült ilyen magas arányban hozzájárulni a működéshez, a többség esetében elég volt az 50 és 69 % közötti arány, 1993 óta ismét változott a helyzet, mert a 60 %-os, vagy az annál nagyobb támogatási arány volt a gyakoribb. Másként fogalmazva: az állami támogatás és az intézményi bevétel együttesen is olyan csekély, hogy az önkormányzatok átlagban 62-80 %-os arányban kénytelenek kipótolni a közművelődés költségvetését működésük érdekében. (3. táblázat).

Ez az oka annak, hogy az önkormányzatok állandóan a kiadáscsökkentő lehetőségeket keresik. Így kerül sor egy-egy fiókiintézmény bezárására, intézményösszevonásra, és a velük járó elbocsátásokra.

3. táblázat
Önkormányzati támogatás (normatíva nélkül) a közművelődési kiadás százalékában

1994	cFt	%
MÖK	182541	77,41
Miskolc	470228	64,48
Városok	281613	62,80
Községek	108574	47,37

Edelény	18910	75,66
Sajószentpéter	12978	70,11
Tiszaújváros	66501	69,80
Tokaj	3750	65,72
Mezőkövesd	19657	64,95
Sátoraljaújhely	37848	63,84
Encs	8012	63,51
Szerencs	19296	61,15
Mezőcsát	3544	60,58
Ózd	35202	59,81
Putnok	3574	57,57
Sárospatak	22644	56,01
Kazincbarcika	25604	48,43
Szikszó	2514	41,76

Ami az intézmények bezárását illeti, a folyamat megyénkben már 1987-ben elkezdődött. Hat év alatt 264-ről 133-ra, felére csökkent a művelődési házak száma, a községeket is beleszámítva. Az intézmények számának csökkenésében van még egy figyelemre méltó folyamat. Amellett, hogy újabb típusú, pl. egyházi kezelésben lévő művelődési intézmények még nem jöttek létre, a meglévő nem önkormányzati intézmények, tehát a szakszervezeti és egyéb fenntartású intézmények száma is rohamosan csökkenni kezdett. Kevesebb mint a felére csökkent a szakszervezeti fenntartású intézmények száma, az egyéb fenntartásúaké pedig 34-ről 4-re. Ezek között már vannak piaci törvények szerint élő, önfenntartó intézmények is, részben vállalkozási formában (EXPEDIT Kulturális Vállalkozásszervező és Üzemeltető kft. Miskolc), részben egyesületi formában (Ózdi Olvasó Egyesület). Az egyesület formában való működés elterjedése rohamosan megindult, de

statisztikai adatokkal nem rendelkezünk bemutatásukhoz.

Az önkormányzatok magas támogatási aránya magyarázza, hogy a közművelődési kiadásokat illetően a települések között miért vannak igen erős különbségek. Miskolc közművelődési kiadásai kulturális centrum szerepéből adódóan kiemelkedőek és emelkedtek, 1993-ban már az összköltségvetés 8,6 %-át érte el, viszont a színház felújítására, bővítésére 1994-ben már kevesebb összeg jutott, az arány így 5,27 %-ra mérséklődött. A többi 14 város közművelődési kiadásaira arányait tekintve a lassú csökkenés a jellemző (3,75 %-ról 2,83 %-ra), még ha abszolút összegeket tekintve nőttek is a közművelődési kiadások (220 mFt-ról 448 mFt-ra).

Ha az arányokat évek szerint sorrendbe állítjuk, arra kell fölfigyelnünk, hogy 1993-ra történt egy átrendeződés, ami lényegében változatlan maradt 1994-ben is, azaz egy viszonylagos nyugalmi állapot eléréséről beszélhetünk két évben. A hét 10 és 20 ezer közötti lélekszámú település elfoglalta a táblázat első 7 helyét, oly módon, hogy nagyjából a pontos lélekszám-sorrend is kirajzolódik. A tízezer lakos alatti öt város pedig az utolsó helyeket foglalta el. Vagyis 1993 óta már második éve, hogy a lakosság száma alapján fölállítható sorrend lett szinte a közművelődési kiadások sorrendje is.

4. táblázat
Közművelődési kiadások az önkormányzatok teljes kiadásának százalékában

1994	Összkiadás	Közműv.	%
Miskolc	13097688	729298	5,27 %
Városok	470228	448441	2,83 %
MÖK	281613	235823	3,36 %
Községek	108574	229217	1,35 %

Edelény	18910	95275	6,88 %
Sajószentpéter	12978	24995	3,98 %
Tiszaújváros	66501	40429	3,71 %
Tokaj	3750	59282	3,50 %
Mezőkövesd	19657	30265	3,44 %
Sátoraljaújhely	37848	18512	3,25 %
Encs	8012	12615	2,55 %
Szerencs	19296	31558	2,46 %
Mezőcsát	3544	5849	2,22 %
Ózd	35202	52873	2,17 %
Putnok	3574	58855	2,09 %
Sárospatak	22644	6019	1,59 %
Kazincbarcika	25604	6208	1,41 %
Szikszó	2514	5706	0,89 %

Kezdjük a kivételekkel. A két 30 ezer főnél nagyobb város, Ózd és Kazincbarcika jóval a lélekszám alapján állított sorrend alatt költött közművelődésre (2,73, ill. 2,14 %-ot.) Ózd esetében a szociálpolitika az a feladat, ami minden lehetséges helyről elvonja a pénzeket. Kazincbarcika esetében pedig a közművelődésre a város a 3. táblázat tanúsága szerint a felét sem költi, mint amekkora a közművelődési kiadások teljes összege.

Tiszaújváros első helyét a viszonylag magas élet- és jövedelemszínvonal magyarázza. Az egyetlen város, ahol meggyenkben nem hogy csökkent volna az önkormányzat összköltségvetésén belül a közművelődésre fordított kiadások aránya, hanem több mint egy százalékkal nőtt is, miközben az előző évhez képest az összes többi városban csökkenés volt tapasztalható. Itt azt is meg tudta tenni az önkormányzat, hogy megtartotta az ősi településen, Tiszaszederkényben az általános művelődési központot. Az évek során olyan erősen összeforrott a lakossággal, hogy nem kellett változtatni a státuszán, az iskolásokat, valamint a lakosságot kiszolgáló jellegén. Sárospatak és Mezőkövesd élcsoportba tartozását a kulturális hagyományok teszik érthetővé. Mezőkövesden csökkent a kiadási tételt, hogy a nemzetközi hírű Matyó Táncegyüttes egyesületté vált, és kiadásainak csak egy része terheli a várost, a többi "összetáncolják". Edelény 1994-ben került ilyen előre, de ezt a kábeltevé megépítésére fordított összegek okozzák, tehát időlegesen ilyen magas a helyzete.

Sajószentpéteren 1993-ban rendeződött a kultúrház tulajdonviszonya, a bánya ebben az évben átadta a városnak. Sátoraljaújhely mocsanatlanul tartotta mind a három évben a negyedik helyét. Szerencs a város általános válsága miatt került mélyebbre, mint az elmúlt években. Encs 1992-ben kezdte a számára megfelelő szintre leszorítani ezt a kiadási tételt, ami a művelődési ház dolgozói egy részének elbocsátásával járt.

A tízezer fő alatti kategóriában tulajdonképpen Putnok "nincs a helyén", azaz lakosságának nagyságát tekintve magasabb arányban kellene a közművelődésre áldoznia. A többi kisváros esetében a rangsor teljesen tükrözi a lélekszámot. Két év adatai alapján állíthatjuk, hogy az önkormányzatok az állami normatívát követő magatartást tanúsítanak, azaz a lélekszámukkal arányos kiadási tétellel alakították a közművelődést. Az előbb elmondottakból az is világosan látszik, hogy ezt nem automatikusan csinálják, hanem a közművelődési intézmények bevételeinek szoros követésével. Ismerve a valóságot fogalmazhatunk másként is: az önkormányzatok csak úgy tudják ellátni feladataikat, ha minden lehetséges eszközt megragadnak arra, hogy kiadásait csökkentse, és intézményeket tartalékaik feltáráására késztesse. A közművelődés egyelőre még tudta belső tartalékait mozgósítani, tudta bevételeit növelni.

Ismételten föltehetjük a harmadik kérdést: milyen jelei vannak a vágyott pluralizmusnak?

Ami az intézmények sokféleségét illeti, arra már kaptunk választ. A művelődési házak bezárásának az lett a következménye, hogy városokként egy intézmény maradt talpon, többségében összevonva a könyvtárral, általában egy épületben, fiókinstémény nélkül és a város központjában. Ide koncentrálódik valamennyi igazgatási, egészségügyi, oktatási, művelődési intézmény. A perifériák, és velük együtt a társadalmi élet perifériájára került csoportok ellátatlanok lettek.

Azt tudjuk, hogy a társadalmi egyesületek, körök, csoportok helyet kapnak a művelődési házakban, ahol a lehetőségekhez mérten igyekeznek is ertük mindent megtenni. Azonban az épületek maguk is valamilyen formában torzak, túlzott méretűk, belső terek egyecélúsága miatt, mert nagy létszámú hallgatóság befogadására alkalmas teremmel rendelkeznek, de kisebb foglalkozások számára alkalmas helyiséggel alig. Az épületek külseje, a belső terek ridegsége nagy lakossági cso-

portokat riaszt el váróterem jellegével. Az a kijelentés pedig, hogy a művelődési házban megadnak minden lehetőséget az egyesületeknek, igaz, egészen addig, amíg a művelődési házba nem jön be egy pénzt kínáló használtruha kereskedő. Az anyagi nyomorúság miatt ez esetben elmarad a fizetni nem tudó egyesület találkozója, hiszen már úgy sincs politikai pikantériája a dolognak. Emiatt várható, hogy egyre több konfliktus jön létre a művelődési házak és az egyesületek között. A jövő kétségtelenül meghozza, hogy egyrészt a település különböző perifériáin, sajátos egységein belül önálló, arra a településrésze jellemző intézmények jönnek létre, másrészt ezzel összhangban a különböző társadalmi rétegek, foglalkozási csoportok létrehozzák a maguk érdeklődési körének, kulturális szokásainak legjobban megfelelő intézményeket. Ezek működtetője már nem egyedül az önkormányzat lesz, hanem egyre nagyobb arányban az egyesületi mozgalom. Kívánatosnak azt a lüktető, folyton változó, több helyszínen létező egyesületi mozgalmat tekintem, amely ezen szétaprózottságból teremti meg egy-egy település végül is egységes és önálló részei miatt sajátos arculatát.

Jelenünk valósága az a küzdelem, amit egy-egy művelődési intézmény vív azért, hogy minél több önálló kör, klub, egyesület alakuljon, működjön a településen. Most bábáskodnak a kiskorú – talán serdülő? – egyesületi mozgalom felnövekedése mellett a túlméretezett intézményi bölcsőben a szakemberek. Vajon érdeke-e egy közművelődési intézmény vezetőjének, hogy annyira felnőjenek az egyesületek, hogy ki is szakadjanak az intézmény kebeléből? Van-e lehetősége az egyesületnek kiszakadni? Esetleg a fölnevelő anyaintézet ellen fordulnak? Át tudnák-e venni az önkormányzattól az intézmény teljes működtetését? Át kell-e őket szervezni az új idők szellemének megfelelően egyesületi, vállalkozói, alapítványi fenntartású intézményekké?

Ezeket a kérdéseket az egyes települések eltérő, de az egyesületi mozgalmakat elnézve mégis ugyanolyan állapota: a pénztelenség valósága téteti fel.

Meggyenkben egyetlen olyan önálló közművelődési intézmény van, amely évek óta működik egyesületi formában, ez az ózdi Olvasó Egyesület. Költségvetési helyzete, rámutat azokra a nehézségekre, amelyek egy nem önkormányzati intézmény fönntartásának jellemzői. Az Olvasó Egyesület kérdése úgy hangzik, hogy rendszeres állami, önkormányzati támogatás nélkül fönnt tud-e maradni?

Egy táblázatban mutatjuk be költségvetésének főbb arányait, az összegek megnevezése nélkül.

5. táblázat

Egyesületi költségvetés (%) - Ózdi Olvasó Egyesület

Összes bevétel	1991.	1992.	1993.	1994.
Működési:	47,80	40,48	47,07	38,27
Támogatás:	52,20	59,52	52,93	56,01

A támogatás részletezése

Állami (szaksz.-i):	36,57	37,34	78	63,2
Önkormányzati:	0	56,56	11,29	33,96
Egyéb(vállalatok):	63,42	6,08	10,70	3,02

A fentiekből leolvasható, hogy míg általában egy városi művelődési ház 1991-ben kiadásainak 14,8 %-át, 1992-ben 25,4 %-át, 1993-ban 18,9 %-át 1994-ben 29,14 %-át fedezték a bevételei, addig ez az egyesület kénytelen volt olyan tevékenységeket vállalni, amelyekből a fenti 40 % fölötti arányok jöttek ki.

Ez az összehasonlítás azonban torzít, mert átlagokat vet össze egyetlen intézmény adataival. Nézzük meg ezért a művelődési házakat, hogy működési, azaz pénzforgalmi bevételeik hogyan aránylik az önkormányzattól intézményfinanszírozás címen kapott támogatáshoz.

6. táblázat

Művelődési házak bevételei (%)

1994.

	Saját bevétel	Önk. tám.
Sajószentpéter	8,66	91,34
Mezőcsát	9,04	90,96
Edelény	9,97	90,03
Tiszaujváros	19,03	80,97
Mezőkövesd	28,85	71,15
Szerencs	9,70	70,30
Kazinbarcika	34,73	65,27
Sátoraljaújhely	5,62	64,38
Ózd	38,49	61,51
Sárospatak	39,86	60,14
Átlag	29,14	70,86

A táblázat szerint a legnagyobb városok legnevesebb művelődési házainak saját bevételei elérik a 30 % fölötti szintet. Ezek a bevételek igen sok forrásból állnak össze, kezdve a működéssel járó díjbevételekkel, a belépőjegyek árán át a terem-bérleti díjig, stb. és emellett nagy arányban tartalmazzák a pályázatokon nyert pénzeket is. Az e fölötti rész, az önkormányzati támogatás (benne a közművelődési normatíva is) viszont egy összegben áll a rendelkezésükre. Ez a lehetőség azonban nem adatik meg az említett egyesületnek, mert a működési bevételeken felüli részt is támogatóktól kell előteremtenie. A támogatók listájából viszont látszik, hogy igen szélsőséges és szeszélyes az a lehetőség, hogy egy-egy évben ki fogja kipótolni a hiányzó összegeket? A nagy ingadozások nagy bizonytalanságot sejtetnek. Az Egyesületnek az az érdeke, hogy ezt a nagy, mindig 50 % fölötti részt lecsökkentse, ebből bizonyos hányadnak a rendszeres átvállalását valamilyen szervvel, intézménnyel elfogadtassa. Ózd esetében az adhat némi reményt, hogy a város közművelődési kiadása lélekszámához, költségvetési nagyságrendjéhez képest nem magas. Ha az önkormányzat belátja, hogy az egyesületi forma pénzszerzésre is alkalmas, kevesebb városi pénz kell a fenntartásához, akkor van esélyük a fennmaradásra.

Van példánk arra vonatkozóan is, hogy milyen nehézségekkel találja magát szembe egy szakszervezeti művelődési ház.

Szakszervezeti művelődési ház költségvetése (%) Málvölgyi Bányász Egyesített Művelődési Intézménye, Hunyadi János Művelődési Ház Múcsony-Alberttelep

	1991.	1992.	1993.	1994.
Műk.bevét	29,36	18,92	24,62	19,19
Támogatás	70,64	81,18	75,38	80,81

A támogatás részletezése:

	1991.	1992.	1993.	1994.
Szakszervezet	42,05	51,94	0,00	0,00
Támogatók	48,83	0,00	100,00	32,26
Egyéb	9,12	48,06	0,00	67,74

A táblázatból látszik, hogy a működési bevétel igen szerény, klasszikusan egy fenntartott művelődési házról van szó, amelynek alapfunkciója elsősorban szociálisnak mondható. Kispénzű, mostanra többségében munkanélküli embereknek igyekszik jórészt ingyen kulturális élményeket juttatni. A működési bevétel erős csökkenését az okozta, hogy az önkormányzat visszavette azt az épületet, amelyben egy bolt üzemelt, és amely bolt 1992-ig a bérleti díjat a művelődési háznak fizette. Azóta az önkormányzat a bérleti díj. A művelődési ház ezt nem tudta kivédeni. A nagyterem kivételével minden helyiségüket kiadtak üzletnek, szolgáltatásnak.

A 80 % körüli támogatási arány belső megoszlása azt mutatja, hogy hihetetlenül ingadozó, bizonytalan körülmények között próbálkoznak fennmaradni.

A szakszervezeti támogatás tulajdonképpen a bányász szakszervezetet jelentette, de ez a forrás a bányabezárások miatt 1993-tól eldugult. A helyét a támogatók sorában átvette 1993-tól a Szabadművelődési Alapítvány. Ide is pályáztak és kaptak is pénzt, de az 1994-es pótköltségvetés 60 %-kal megkurtította az Alapítvány pénzüsségét, így nekik is kevesebb jutott. Tulajdonképpen ez vezetett ahhoz, hogy megjelentek a végrehajtók a művelődési házakban és elvitték a mozgatható technikai berendezéseket (tévé, video). Az egyéb támogatás a közvetlen vállalati támogatást jelentette, azaz a fűtési szezonban megkapták a szükséges szénmennyiséget. A bánya azonban kft-vé alakult, az új tulajdonos már nem vállalhatta a segítségnyújtásnak ezt a formáját. A dolgozók még befizették a bányász-zenekar támogatására fizetésük 0,5 %-át, de nekik többre nem futotta. Ekkor csökkent le az egyébként jelzett bevétel 0 %-ra, több százezer forintos kiesést okozva, mert a zenekar fenntartására adott önkéntes támogatás olyan kis volumenű volt, hogy máshová könyvelték.

Az önkormányzat még eddig kipótolta a hiányzó összeget, kérdés, hogy meddig lesz erre anyagi ereje. A falunak van egy kisebb művelődési háza is, de vajon ezt az ötvenes években épült nagyobb, a nagyobb összejövetelek kedvéért főn fogják-e tartani? Kell-e egy három ezer fős településen még egy másik ház is?

A korábbi három és fél milliós költségvetés most alig haladja meg a két milliót. A három függetlenített dolgozó hiába mondott le fizetésé egy részéről, ez csekély összeg az intézményi költségvetéshez képest.

A főlegletett két intézmény tanulságaihoz tegyük hozzá, az ózdi Olvasó Egyesület kb. 10 mFt-os költségvetésű mű-

velődési ház, a mucsunyi bányász művelődési ház pedig 3 mFt fölötti költségvetésű volt fénykorában. A fentiekben élvonalnak mondott városi művelődési házak költségvetése nagyságrendekkel nagyobb, 30-50 mFt közötti, tehát mindkettőnek többszöröse. A tények ismeretében állíthatjuk, hogy egyetlen önkormányzati testület sem meri vállalni azt a politikai felelősséget, hogy ekkora intézmények működtetését kitegye akár a versenyszféra, akár az egyesületi élet fentiekben bemutatott bizonytalanságainak.

Jogosan kérdezzhetjük, van-e sikeres ágazata az egyesületi működésnek?

A számos kis egyesület, kör jelenléte a művelődési házakban jelzi, hogy él, létezik, izmosodik a civil szféra. A piaci verseny is álló, jövedelemmel rendelkező egyesületek megkezdtek részleges kivonulásukat a közművelődési intézményekből.

A Matyó Népművészeti Egyesület 1991-ben vált ki a mezőkövesdi Közösségi Ház kötelékéből, vállalva a létbizonytalanságot, bízva a vállalkozás sikerességében, tisztos haszonreményében.

Az 1990-es helyhatósági választások után levélben fordultak a város polgármesteréhez, hogy megoldást javasoljanak a művelődési házból való kiválásukra, de nem kaptak választ. Kiderült, az alpolgármester nem támogatja az egyesületté válást, mert akkor függetlenednek, "kikerülnek az önkormányzat ellenőrzése alól". Ezután felkerestek minden képviselőt, elmagyarázva az egyesület célját, hasznát és támogatásukat kérték. Amikor a testületi ülésre került sor, a kulturális bizottság elnöke támogatásáról biztosította a tancosokat. Ennek hatására a többi képviselő is melléjük állt. Az alpolgármester további nehézségeket támasztott, végül az 1991-ben megválasztott új polgármester állt ki mellettük már az első általa vezetett testületi ülésen. Ez mozdította ki az ügyet a holtpontról. Két szerződés született. Az egyik magáról az egyesületről, a másik a Táncpajta nevű épület, azaz az egyesület új otthonának működtetéséről.

Az önkormányzatnak azóta is meghatározó szerepe van az egyesület működésében, mert teljes költségvetésük (ez az 1991-es máfél millióról 1995-re 2,5 millióra nőtt) harmadát fedezi, ill. az önkormányzattól bérlik a (rosszul megépített) Táncpajtát. A bérleti díj tulajdonképpen az állagörzést és a napi javításokat jelenti. Egyéb támogatókon kívül a pályázatok adják a fennmaradáshoz szükséges összeget. A fellépések után járó saját bevétel az összbevételnek kb. a negyedt-ötödét teszi ki. Abban bíznak, hogy támogatóik között mindig lesz néhány olyan "lánglélek, mint mi".

8. táblázat

Az egyesület bevételei (%) - Mezőkövesdi Matyó Népművészeti Egyesület

	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.
Működési bevét	68,79	45,12	59,40	57,73	46,94
Támogatás	31,21	54,88	40,60	42,27	53,06

A támogatások részletezése

	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.
Önkormányzati t.	71,03	72,67	75,48	72,27	69,34
Támogatók	12,88	21,84	19,38	23,03	26,64
Tagdíj	16,09	5,49	5,13	4,69	4,01

Az adatok szerint, ha változó is a működési bevétel – különösen a pályázati pénzek bizonytalansága miatt – de jelentős nagyságrendű. A támogatásokon belül pedig igen fontos, stabilizáló tényező az önkormányzat szerepvállalása. A tagdíjat se becsljük le, mert az az évi ötvenezer forint nem nagy összeg, de kifejezi a tagság kötődését az egyesülethez.

Összességében úgy fogalmazhatunk, hogy ekkora költségvetési nagyságrend esetén elfogadható, kezelhető, átlátható a bevételek sokfélesége.

Az egyesületnek három függetlenített alkalmazottja van. Az elnök, a vele szinte egyenrangú ügyintéző társa, valamint a művészeti vezető. A zenészek nem tartoznak az egyesülethez, ők tiszteletdíjasok. Az egyesület elsősorban a városban lép föl, de országos és nemzetközi híre miatt sok meghívásnak kell eleget tenniük a fellépések évadján, húsvétól októberig. Emellett oktatnak is, négy általános iskolában, a gimnáziumban, a szakközépiskolában és a szakmunkásképzőben. Évente kb. háromszor tartanak 4-5 napos edzőtábort. A Hadas nevű mezőkövesdi városrészben, közvetlenül a Táncpajta mellett megkapták az évek óta kért összedőlés előtt álló házat, rendbetették, hogy benne élő népművészetet mutathassanak be, és legyen megfelelő irodájuk. Meghatározói a város kulturális életének.

Megyénk városi önkormányzatainak akkora a gazdasági ereje, hogy az említett nehézségek árán, és a művelődési házak szakembereinek komoly pénzcsináló tevékenységének segítségével egy, azaz egy művelődési házat fenn tudnak tartani. Az ügyesség, a lelemény, a civil kurázi a művelődési házakkal együtt élő, velük összefonódva dolgozó önálló egyesületek tartós létét tudja egyelőre biztosítani. Ennél többre még nincs meg a megfelelő anyagi erő, különösen egy olyan válságtérképben, mint Borsod-Abaúj-Zemplén megye.

